

A történelmi ismeretszerzés megújulása

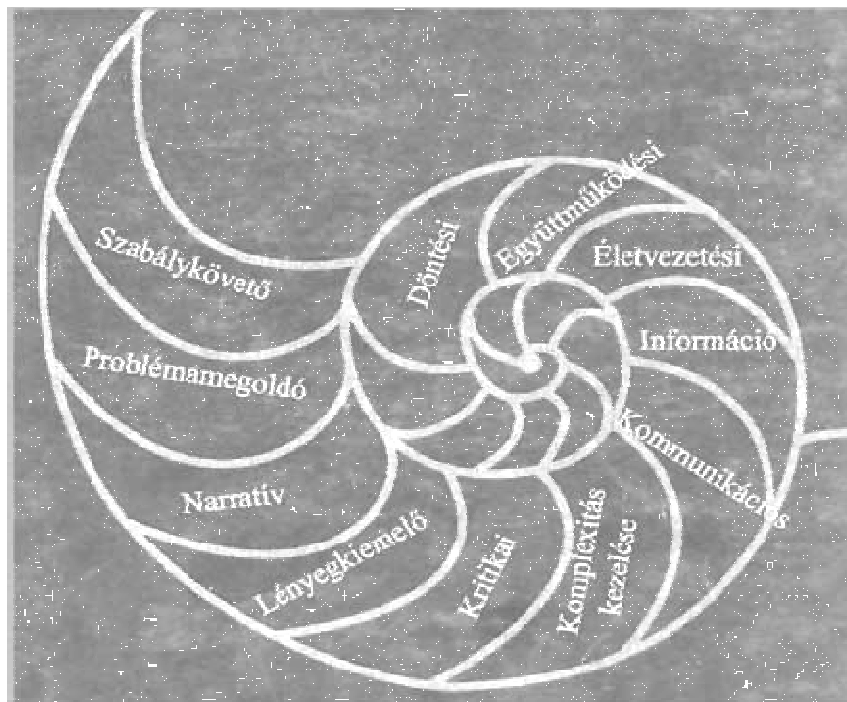
A szakmódszertan és a történelem tantárgy-pedagógiája is átértékelődött az utóbbi években. A megújulást a lezárt ismeretek tanításával szemben az *életközelség*, a *hasznosság* és a *motiváció* elvének a dominanciája jelenti. Ismerniük kell a tanítóknak nemcsak a *jelenleg érvényben levő tantárgyi programot*, hanem az *európai történelemoktatás nézeteit*, a *modern történelemtanítás téziseit* is, hiszen a társadalom mozgása, az új kihívások mindegyre más pedagóguskaraktert igényelnek. A pedagógus akkor tud megfelelni gyakorlati feladatainak, ha mindig kész és képes saját maga is tanulni, s így pedagógiai kultúráját megújítani.

Az európai történelemoktatás nézetei

Részletek az Európa Tanács *Ajánlás a huszonegyedik századi európai történelemoktatásról* c. 15/2001-es dokumentumából (*aláhúzások a szerzőtől*):

	„a történelem ideológiai meghamisítása és manipulációja összeegyeztethetetlen az Európa Tanács Alapszabályában foglalt alapelvekkel”
	„a határokon átívelő regionális/területi kulturális hatóságok közötti együttműködés során a fiatalok elsajátíthatják egy <u>tágabb léptékű, a határokon átívelő szemléletmód</u> kialakítását, <u>saját kulturális és történelmi hagyományaik tudatosítása</u> mellett”
	„a közelmúlt európai történetének alaposabb megismerése <u>konfliktusok megelőzéséhez járulhat hozzá</u> ”
	„a 'gyűlöletbeszéd' hatása a médiában sugározva még inkább <u>kártékony</u> ”
	„1. <i>A huszonegyedik századi történelemtanítás céljai</i> A demokratikus Európa történelemtanítása: – foglaljon el méltóan fontos pozíciót a felelős és aktív polgárok nevelésében, kialakítva <u>a különbözőségek iránti tiszteletet</u> , alapozva a nemzeti identitás megértésére, valamint <u>a tolerancia alapelveire</u> ; – legyen Európa építésének egyik talpköve, <u>alapozva a közös történelmi és kulturális örökségre</u> , a sokszínűség által képviselt értékekre, dacára a konfliktusoknak és az előforduló drámai sajátosságoknak; – legyen része annak az oktatáspolitikának;

	<p>– tegye lehetővé, hogy a diákok fejlessék ki intellektusukat az információk kritikai és felelős elemzésére és értelmezésére, párbeszéd, történelmi bizonyítékok keresése és nyílt, a <u>többszemponútúságot érvényesítő vita</u> folytatására;</p> <p>– legyen eszköze az emberiség ellen elkövetett bűnök megelőzésének.”</p>
	<p>„3. <i>A történelemtanítás európai dimenziója</i></p> <p>Követendőnek tekintendők a következőkben foglalt megfontolások:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <u>felkelteni a tanulók érdeklődését más európai országok története iránt;</u> – bővíteni az új tantervekre, és történelemtanítási szttenderdek kidolgozására adott asszisztenciát, beleértve új tankönyvek kiadását, kiemelten az Orosz Föderációban, a Kaukázus államaiban, Délkelet-Európában és a Fekete-tenger régiójában.”
	<p>„4. <i>Tantervi kontextus</i></p> <p>A történelemtanításnak amellet, hogy <u>a lexikális tudás enciklopédikus felhalmozását kerülnie kell</u>, törekednie kell:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a diákok kritikai készségeinek kialakítására, <u>önálló véleményformálásra</u>, az objektivitás és a manipuláció elleni felvértezésre; – az előítéletek és sztereotípiák kiküszöbölésére, a történelem tantervekben bemutatott <u>pozitív történelmi kölcsönhatások felmutatására</u> a különböző országok, <u>vallások és filozófiai iskolák között</u> Európa történelmi fejlődésében; – az ellentmondásos témakörök vizsgálatára, az eltérő adatok, tények, vélemények, álláspontok, valamint az igazságra való törekvés bemutatására.”
	<p>„5. <i>Tanulási módszerek</i></p> <p>A <u>tanítási anyagok és források lehető legszélesebb körét érdemes bevonni</u> a történelmi adatok átadásába, a kritikai és analitikus szemlélet átadásába, kiemelve a következőket:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a <u>dokumentum- és játékfilmek</u> és audiovizuális termékek körét; – a huszadik századi történelmet bemutató európai <u>múzeumokat</u> és a szimbolikus <u>történelmi emlékhelyeket</u>, amelyek segítik a diákokat a közelmúlt eseményeinek és mindennapi dimenziójuknak realista értelmezésében; – az elmesélt múltat (oral history), amely a közelmúlt történetét teszi átélhetővé a fiatalok számára, felmutatva olyan álláspontokat, amelyek a hivatalos történetírásban, 'történelmi beszámolókbán' elsikkadtak.”
	<p>„<u>ajánlatos megteremteni a (...) feltételeket a pedagógusok számára</u>, hogy:</p> <ul style="list-style-type: none"> – az anyagválasztás során segíthessék diákjaikat megfelelően megbízható információs forrásokhoz és adatokhoz; – <u>olyan osztálytermi módszereket vezethessenek be, amelyek segítik a kritikai elemzést, és teret adnak a sokszínű vélemények ütköztetésére;</u> – segíthessék diákjaikat a kritikai elemzés és az analóg gondolkozás elsajátításához.”

A hazai program igazodik az európai történelemoktatás nézeteihez. Érződik a megújulás a javasolt tanulási tevékenységek terén. A tartalmi rész viszont igen szigorúan szabályozott. Az igazi megújulás a tanterv (a hazai sajtóban is vitatott) értelmezésétől, a célhoz igazított eszközöktől, de főképp a tanító módszertani felkészültségétől és szakmai tudásától függ. Túl kell néznünk az eddigi elveinken, felfogásunkon, ismereteinken. Fel kell újítanunk tudásunkat. A pedagógusnak alkotó, szuverén személyiségként kell dolgoznia. A közelmúlt tanítói a „tanítást” tanulták, ma a „tanulás” módszertanának kell előtérbe kerülnie.

Tézisek az időszerű történelemtanulásról

- A történelmi tudat a személyiség nélkülözhetetlen része.
- A történelem maga és a történelmi tudat a kultúra szerves része.
- A történelemtanulás a kulcskompetenciák megszerzésének terepe.

Kulcskompetenciák (Vass Vilmos. www.oki.hu. Letöltve: 2009. jan. 16.)

Talán egy tantárgy sem ad lehetőséget annyi kulcskompetencia kifejlesztéséhez, mint a történelem.

A jövő feladatai

- A tény- és személyfetisizmus, és az önkényes tetszőlegesség kerülése.
- Multiperspektív, kontroverzív szemlélet.
- A tananyag tartalmi megújulása: környezet, művészetek, emberi megvalósítások, életformák, mikrotörténet.

Eddig a történelem inkább politikai, mint emberi beállítottságú volt. Pedig a történelem nemcsak politikai eseménytörténet, nemcsak harcok és győzelmek története, hanem kultúra, technika és művészettörténet is. A béke fenntartása is „hőstett”. Számítson ez is érdemnek. Ugyanígy a kisemberek és az embercsoportok megvalósításai is, ne csak a „híreseké”. Mikrotörténelmi témák is kapjanak helyet, egyedi jelenségek, mint például a gyermekjátékok alakulása, vagy a járművek fejlődésének a története.

A **kontroverzivitás** tartalomban és módszerben megnyilvánuló szemlélet, amely lehetővé teszi és igényli, hogy témák kerüljenek a tanulási tartalomba anélkül, hogy a tananyag nőne. (A pedagógusnak alkotó, szuverén személyiségként kell dolgoznia.) A „kontroverz” azt jelenti, hogy az események nemcsak a többség történései, hanem a többséggel ellentétben levő kisebbségé is, amely idővel, a körülmények változásával többséggé válhat.

A **multiperspektív** szemlélet hitelesebb megismerést nyújt. Különböző nézőpontból ugyanaz az esemény különböző megítélést és magyarázatot nyer. A fentiekén kívül: A történelmi megismerést nemcsak „folyamatológia”-ként mehet végbe. A hosszmetzeti megismerés mellett esetenként érdekesebb lehet a keresztmetzeti. A multiperspektivitást ez jobban biztosítja. A diakron megismerés helyett a *szinkron* („együtt az időben”) – megismerés célravezetőbb. Szaktudományi és pedagógiai megfontolásokból a tananyag *spirális elrendezése* a legmegfelelőbb. A vonal a IV. osztályban felépül, van múlt, jelen, jövő benne, alapfogalmak, alapismeretek, a váz, amit felsőbb osztályokban bővíthetünk, gazdagíthatunk, mélyíthetünk. A IV. osztályban alapozótevékenység folyik. A történelem megismerése és megértése az alapfogalmaknak a bevezetését, a kulturális kódok birtoklásának, a történelmi idő érzékelésének, a kompetenciák fejlesztésének a *kezdetét* jelenti.

A IV. osztályban alkalmazható stratégiák és módszerek

Fischerné Dárdai Ágnes: *A történelem tanításának és tanulásának módszerei és stratégiái* című elméleti segédanyagában¹ a következőképpen foglalja össze az iskolai történelemtanulás stratégiáit és módszereit:

¹ <http://www.lib.pte.hu/konyvtarrol>

STRATÉGIA	A tanítás célja	Tanulói tevékenység	Médium/ tankönyv	MÓDSZEREK
Ismeretátadó	Tények, adatok összefüggések megismerése	Memorizálás, bevésés, visszaadás	Történelmi összefoglaló, vezérfonal	Ismeretátadás (előadás, közlés)
Elbeszélő (narratív)	Tört. események megelevenítése, elbeszélése	Beleélés, átélés	Tanári elbeszélés, történelmi regény, film, szerepjáték	Elbeszélés (felolvasás, leírás, játék)
Munkáltató	Tört. események megértése, oknyomozás	Megbeszélés, magyarázat, kérdeve kifejtés	Munkáltató tankönyv	Munkáltatás
Problémamegoldó	A történelem kritikus értelmezése	Kérdések, problémák felvetése, elemzése, értékelése	Forrás- és feladatgyűjtemény	Problémamegoldás
Projektanítás	A múlt kérdeve kutató rekonstrukciója	Tudatosítás, reflexió, cselekvés	Multiperspektív és kontroverzív források	Cselekedtetés (projekt)

A tevékenység stratégiáit és módszereit a cél határozza meg. Megfelelő eszközök nélkül nehezebb jó munkát végezni. A tanulók tevékenységén van a hangsúly. Nézzük meg, hogy az általános összefoglaló táblázatból melyik stratégiát és módszert alkalmazhatjuk a IV. osztályban:

A történelemtanulás két alapvető célja a kulturális kódok és a kulcskompetenciák birtoklása. A két tudáselem viszont nem létezik egymás nélkül. A kulcskompetenciák csak bizonyos mennyiségű ténytudás alapján bontakozhatnak ki, és a tények feldolgozásának az ismeretét sem nélkülözhetik. Ezért bármennyire is igaz, hogy a történelmi ismeretszerzés nem lehet ismeretátszármaztatás, a történelemtanulás kezdeti szakaszában – a IV. osztályban – ismereteket, tényeket, történeteket tárunk fel, mutatunk be a tanulóknak. Rendszerezünk előző és új ismereteiket, fogalmakat mélyítünk és újakat vezetünk be. Ez azonban nem azt jelenti, hogy stratégiaként alkalmazhatnánk az ismeretátadást, hiszen ezzel tanulóinkat passzív hallgatásra ítélnénk. A felnőttkori történelemtanulásban előadások, bemutatók alkalmával alkalmazható ez a stratégia, de a IV. osztályban (és középiskolás szinten) **az ismeretátadást csak módszerként használjuk**. Bemutatásainkat, kis előadásainkat „frissítsük” más módszerekkel: szemléltetéssel, munkáltatással, vagy éppen megfelelő zenehallgatással.

A **narratív stratégiával** ugyanaz a helyzet, mint a fentebb leírttal. Módként rendkívüli módon beválik. Egyik eljárása az, amikor a tanulókkal olvastatunk fel irodalmi szemelvényeket vagy forrásokat, vagy játszatunk el kisebb jeleneteket. Így máris a képességfejlesztésben lépünk előre, mert az átélést, az azonosulást, az empátiát fejlesztjük.

Például: A hunokról beszélve, egy tanulót megkérünk megelőzően, hogy készüljön egy versrészlettel. Megható és elgondolkodtató a gyermekek számára egy kis kínai hercegnőnek a siráma, aki elmondja, hogy hogyan került a puszták vad hunjai közé.

(Caj Jen – 239 előtt kínai költő, fordította Áprily Lajos)

„Elhagytam Kínát, ékes földemet
S lakásom most a hunok sátra lett.
Sírok vesztett család és rang után
Ó, nem születni jobb lett volna tán!
Körül a sok gyapjú s nemez-gúnya
Az én szememnek dísztelen és csúnya.
...
Ó, boldogság! Hazámba visszatérni már
szabad,
A császár arca újra megragyg nekem!
Jaj, kín! Elhagyni, mindörökre el
S nem látni többé két hun gyermekem!”

A **munkáltatás stratégiájának** lépései a következők lehetnek: gyűjtünk, rajzoljunk, készítsünk, tervezzünk, csoportosítsunk, egészítsük ki a térképet, tudakoljuk meg stb. A tanulók tevékenységén van a hangsúly, a tanító facilitáló, tervező, ötletadó szerepben van jelen. A munkáltatás nem csupán különálló lépésekben, mint módszer alkalmazható a IV. osztályban, hanem eseteként teljes stratégiaként is.

Bár felsőbb osztályokban a tantárgy leghatékonyabb stratégiájának a **problémamegoldás** tűnik, elemi tagozaton a tanulóknak még nincs ehhez elégséges alapismeretük. Rendszerező, ismétlő órákat szervezhetünk stratégiaként, mert ekkor már a tanulóknál a történelmi tartalmak érzelmi-indulati-kognitív kapcsolatba kerültek, ami azt jelenti, hogy rendelkezhetnek már olyan történelmi kompetenciákkal, mint: kommunikációs képesség, vitatkozási képesség, csapatszellem, vállalkozási kedv, kritika, problémamegoldó képesség. Ezeknek az előfeltételei olyan cselekvésalapú tantárgyi kompetenciák, amelyek az ismeretátadás és a munkáltatás módszerei során szerezhetőek, oda vezethetőek vissza, és amelyeket majd a kisebb **projekteknél** is hasznosíthatóak, hogy majd azokból tanulói reflexiók szülessenek. Ezek az elemek a IV. osztályban megszerzhetőek, és ezek képezik a hazai programban megfogalmazott keretcélokhoz rendelt követelményeket is:

- Kronológiai, topológiai és strukturális ismeretek
- Összefüggések megtalálása
- Történeti tartalmak megértése és előadása
- Fogalmak megértése és helyes használata
- Elbeszélések és források interpretációja

Az előadás, magyarázat, elbeszélés, tanulói kiselőadás, megbeszélés (beszélgetés-értekezés), vita, szemléltetés, munkáltatás, cselekedtetés, projekt-módszer, tanulási szerződés, kooperációs módszer, szimulációs szerepjáték, képzeletbeli utazás, tanulmányi kirándulás és házi feladat módszerek közül minden órán legalább hármat alkalmazunk. Így elkerüljük az egyhangúságot, és a történelem élet közeli, kedvelt tantárgy lesz.

A történelmi taneszközöket – tankönyv, források, szöveggyűjtemény, feladatgyűjtemény, munkafüzet, atlasz, különböző kronológiák, falitérkép, földgömb, CD, CD-ROM, DVD – a módszernek megfelelően válasszuk ki. A tanulók értékelésekor az ismeretek, a megértés mellett az ismeretek felhasználását is, a tartalmi követelmények mellett a képességjellegű követelményeket is értékeljük.